

Ana Šturm

Wiseman na Berkeleyju

Ko na začetku filma *Na Berkeleyju* (At Berkeley, 2013, Frederick Wiseman) stopimo skozi glavni vhod te prestižne kalifornijske institucije, nas režiser najprej popelje na sejo vodstva univerze. Razprava teče o nujnosti ohranitve javnega statusa univerze in o tem, koliko in kje lahko sploh še zmanjšajo finančna sredstva, ne da bi prizadeli kvaliteto in dostopnost študija ter s tem seveda tudi svojega obstoja. Film tako že v prvem kadru izpostavi ključno nevralgično točko, okrog katere legendarni režiser izriše detajlen načrt delovanja izobraževalnega ideološkega aparata.

Wiseman se je na Berkeleyju znašel ravno v času, ko se je finančni priliv Kalifornije (takrat jo je kot guverner vodil Arnold Schwarzenegger), namenjen univerzi, začel drastično zniževati. Zniževanje državnih sredstev za javne institucije in posledično omejen dostop do storitev, ki jih te institucije (šolstvo, zdravstvo, kultura ...) ponujajo, seveda ni omejen zgolj na omenjeni primer, pač pa gre za mnogo širši problem. Citat enega izmed profesorjev: »Jahte, vile milijonarjev ... Njim ne smemo dvigovati davkov. Lahko pa odpuščamo hišnike, vrtnarje, vzgojiteljice, osnovnošolske učiteljice, predavatelje in dvignemo šolnine,« ali pa enega izmed študentov na Berkeleyju: »V šolo ne hodimo več zato, da bi se kaj naučili, ampak zato, da bomo dobili dobre službe,« lahko prevedemo v katerikoli jezik in apliciramo na katerikoli državo. (Visoko)šolski sistem povsod postaja le še eno izmed orodij za zadostitev potreb ekonomije oziroma gospodarstva.

S tem, kako šolski sistem s politiko standardiziranih testov, tekmovalnostjo in z nju po konkurenčnosti postaja skoraj dobesedna preslikava trga, se ukvarja še en film, ki je bil tako kot *Na*

Berkeleyju prikazan na letošnjem, 16. Festivalu dokumentarnega filma. *Abeceda* (Alphabet, 2013, Erwin Wagenhofer) se preko prepleta osebnih zgodb, intervjujev in statističnih prikazov ukvarja s številnimi pomanjkljivostmi obstoječih izobraževalnih sistemov in z današnjim kapitalistično naravnanim odnosom do izobraževanja, katerega končni cilj je perpetuacija točno določenih družbenih vlog in s tem obstoječega sistema.

Gre za običajen dokumentarec, ki se sicer očitno loteva zelo pomembne teme, vendar jo žal prikaže precej poenostavljeno, brez neke poglobljene kritike in širše analize šolstva in izobraževanja. Povsem drugače je pri *Berkeleyju*, v katerem Wiseman plast za plastjo dobesedno dekonstruira vso kompleksnost univerzitetnega vsakdana. Ob primerjavi z Wagenhoferjevo *Abecedo* postane le še bolj jasno, zakaj legendarnemu režiserju med dokumentaristi pripada posebno mesto.

Od konca 60. let, oziroma od svojega prvega filma *Titicutske norčije* (Titicut Follies, 1967), pa vse do danes Wiseman precizno, sistematično in skrajno prodorno sondira najrazličnejše ameriške institucije, zapore, javne šole, sodišča, socialne službe, bolnišnice, samostane, vojaške vadbene kampee, veleblagovnice, športne objekte, kulturna prizorišča itd., ter razkriva njihovo monumentalno dvoumnost. V svoji, sedaj že skoraj 50-letni karieri je razvil povsem edinstven slog, spremenil paradigmo ustvarjanja dokumentarnega filma in prevrednotil naš pogled na svet.

Dejstvo, da uspe s svojimi filmi prodreti v samo drobovje delovanja institucij, ki jih raziskuje, mu omogoča metodičen in potrpežljiv

pristop k snemanju ter akumulacijo in nato organizacijo posnetega materiala, ki mu vedno pusti, da določi končno obliko filma. V posamezno institucijo se vedno poda brez neke agende, ki bi jo želel uresničiti. Njegovi filmi temeljijo na spoštovanju snemanega subjekta ali objekta in na popolnem nevmešavanju v dogajanje. Svojih filmskih subjektov nikoli ne intervjuva, nikoli z napisi ne pojasnjuje, kdo so osebe, ki govorijo, ne vmešava se v dogajanje. Gledalcu ne ponuja nobenega veznega teksta ali komentarja, ki bi kontekstualiziral videno. Pusti mu, da gleda, da postane del dogajanja in da pride do samostojnih sklepov.

Wisemanu tudi pri 84 letih ne manjka energije in kondicije. Še vedno vsako leto posname in zmontira en film, dela in raziskuje material, dokler v njem ne najde filma. Na Berkeleyju je skupaj s še dvema članoma ekipe preživel 12 tednov in posnel za 250 ur materiala, ki ga je nato v dolgotrajnem, štirinajstmesečnem procesu montaže uredil in končni izdelek. Za razliko od *Abecede*, ki skorajda napeljuje k sklepu, da je šola pravzaprav nepomembna in skrajno škodljiva, nam Wiseman Berkeley predstavi kot izjemno pomembno institucijo, ki je zavezana najvišjim akademskim standardom in ki se zelo dobro zaveda svoje vloge in odgovornosti do (ameriške) družbe (in to tudi stalno prevprašuje). Ali kot v eni izmed uvodnih sekvenc povedo bodočim študentom: *»Berkeley ima že od samega začetka zelo jasno vizijo prihodnosti. Vedno je bil odprt za raznolikost idej in pogledov. Vedno je stremel k idealu vsem dostopne izobrazbe, idealu po tem, da imajo tudi ljudje, ki ne prihajajo iz privilegiranih socialnih in ekonomskih krogov, možnost najboljše izobrazbe.«*

Seveda pod površjem tega povsem upravičenega slavošpeva ponovno tiči osnovno vprašanje Wisemanovega opusa – vprašanje ideologije in njenega delovanja. Režiser se v drobne delovanja Berkeleyja, njegovih pravil, principov in idej poda, da bi razkril, kako deluje sistem. Varno zavetje znotraj zidov kampusa morda res še vedno predstavlja neko oazo oz. utopijo demokratične participacije, kjer se vsi zavedajo pomena in vloge vsakega posameznika v verigi sistema. Hkrati pa prav prek neskončnih pogovorov študentov o tem, kakšen pomen ima pravzaprav izobrazba za njihovo prihodnost in kaj bodo z njo lahko storili, postane jasno, da ko se bodo ti isti študenti z več sto tisoč dolarji dolga znašli na neizprosni trgu dela, bodo te utopične teorije in ideje o boljšem jutri kaj hitro mutirale v realen boj za obstanek oziroma v boj za golo preživetje.

Prodornost, s katero nam razkriva najbolj bistvene in na prvi pogled nedostopne skrivnosti delovanja posameznih institucij (in

s tem sistema), je posledica dolgotrajnega montažnega urejanja, ki predstavlja enega izmed glavnih dejavnikov Wisemanove metode. Kot pravi sam, je *»cilj montaže najti obliko, v kateri lahko izbrane sekvence živijo in součinkujejo.«* V tem procesu montaže mu vedno uspe elegantno povezati to, kar se dejansko dogaja pred kamero, z nekim bolj abstraktnim sporočilom. Še posebej mojstrsko je to izpeljano prav v filmu *Na Berkeleyju*.

Najočitnejši primer najdemo v sekvenci univerzitetne tekme ameriškega nogometa. V njej nam pokaže ves zunanji blišč in veličino obravnavane institucije. Nov stadion, poln v značilno rumeno-modro kombinacijo oblečenih ponosnih študentov, ki navijajo za svojo univerzo, opevani univerzitetni orkester, številne maskote ipd. Epski prizor, ki prekine dinamiko predavanj in razprav o E. E. Cummingsu, Thoreauju, bionskih nogah, črnih luknjah in potovanju v vesolju, deluje skoraj tako močno in strašljivo kot kak kader iz filma *Zmagoslavje volje* (Triumph des Willens, 1935, Leni Riefenstahl).

Tudi v *Na Berkeleyju* se osnovne zagate delovanja sistema, tako kot vedno v Wisemanovih filmih, najizraziteje pokažejo v interakciji med vodstvom univerze in njenimi študenti. Najlepši primer ponuja sekvenca študentskih protestov, ki so se na univerzi odvijali oktobra 2010. Iz načina montaže je jasno, da gre tako vodstvu kot študentom pravzaprav za iste cilje (dostopno javno šolstvo, dobre pogoje za učenje in akademsko delo, avtonomijo univerze), vendar se je na dogajanje vsak prisiljen odzvati znotraj institucionalnega koda, ki definira njegovo vlogo. V sklopu protestov nam postane jasna še ena stvar – tudi ljudje, ki danes zasedajo vodstvene funkcije, so nekoč, tako kot študenti danes, protestirali v prvih bojnih vrstah.

Zdi se, kot da nam režiser podaja nekakšno zgodovinsko lekcijo, v kateri nam kaže, kako je novo vedno le nadaljevanje starega. Pokaže nam, da mora tudi Berkeley za svoj obstoj indoktrinirati točno določene ljudi, ki bodo na neki točki prevzeli vodenje. In logično je, da več vrednot, idealov, znanja in politik kot jih neka institucija ima, več jih v končni fazi lahko utrdi. In kot že tolikokrat nam Wiseman ponovno pokaže, kako neuspeh delovanja institucij izhaja neposredno iz njihove zasnove in razkrije, kako je ideologija oziroma indoktrinacija ključna za delovanje vseh državnih aparatov oziroma sistema kot takega. In ravno v tem so njegovi filmi moreči.